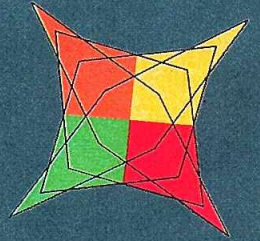

Říše hvězd

ročník 73 cena 8 Kčs

11/92

ŘÍŠE HVĚZD

Ročník III. Leden 1922. Číslo 1.

Předplatné roční Kč 30—, jednotlivá čísla po Kč 3-40
Pro členy České astron. spol. v Praze Kč 20— a 15—.

— O B S A H —

K. Anděl a A. Liegert: O Měsíci.
Ing. V. Rožik: Báboun mezi hvězdami.
Jos. Kiepešta: Poznámky k fotografii hvězd
Dr. B. Camelař: Mlhovina v Andromedě.
Prof. Jan Bor: Zřítelník.
Kosmická fyzika a meteorologie.
Doc. Dr. Rud. Schneider: Z „planetární“ meteorologie.
Rozhledy:
Dr. Boh. Masek: Úkazy na obloze v měsíci únoru. —
V. Novák: Zákryty hvězd Měsícem v únoru. —
Ing. V. Borecky: Běh planet r. 1922 (s obrázkem). —
Mr. Ph. A. Liegert: Mnohočetný systém polární hvězdy. — Hvězdy typu R Coruscac borealis
Zprávy Společnosti.
Členové České astronomické společnosti v Praze.
Obrazové přílohy:
Jos. Kiepešta: Mlhovina v Andromedě. — Hvězdo-
kupa Z a h Persei.

A Ω

Kdo si ponechá toto číslo, bude považován za odběratele.

75

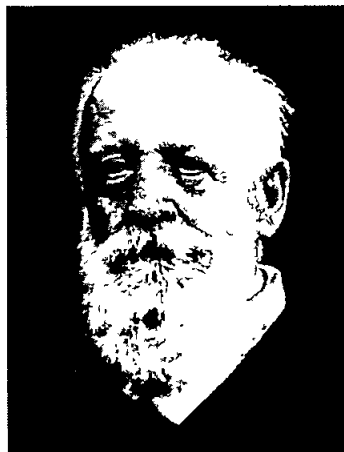
let

České

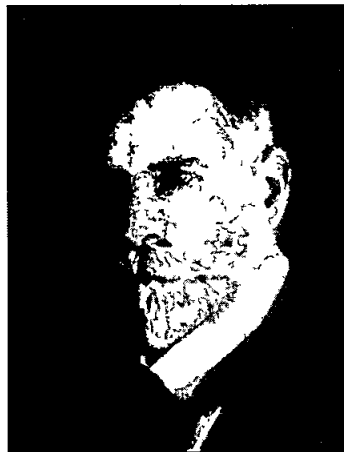
Astronomické

Společnosti

Říše hvězd

prof. Jaroslav Zdeněk
8. 12. 1917 – 9. 2. 1919

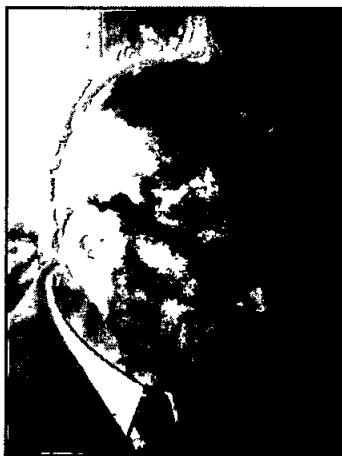
dr. Kazimír Pokorný
9. 2. 1919 – 19. 4. 1922

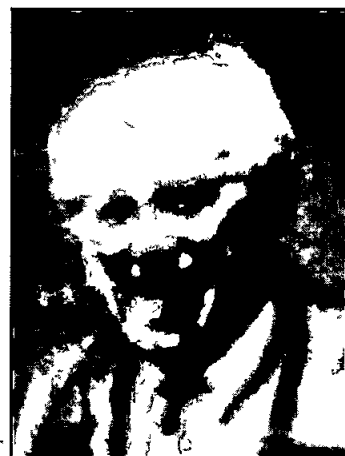
prof. František Nušíl
19. 4. 1922 – 22. 4. 1948

Václav Jaroš
22. 4. 1948 – 17. 1. 1959

dr. Bohumil Šternberk
17. 1. 1959 – 28. 2. 1976

dr. Vojtěch Letfus
28. 2. 1976 – 29. 9. 1989

doc. Luboš Perek
29. 9. 1989 – 4. 4. 1992

dr. Jiří Grygar
4. 4. 1992

POPULÁRNĚ VĚDECKÝ ASTRONOMICKÝ ČASOPIS

První číslo Říše hvězd vyšlo v březnu 1920
(KOSMICKÉ ROZHLEDY, ročník 30)

Vydává: Ministerstvo kultury České republiky v Nakladatelství a vydavatelství Panorama (Hálkova 1, 120 72 Praha 2), za odborné spolupráce České astronomické společnosti při ČSAV (ČAS, Královská obořa 233, 170 00 Praha 7).

Šéfredaktor: Tomáš Stařecký

Redakční rada: Jiří Grygar (předseda), Jiří Bouška, Marcel Grün, Petr Hadrava, Oldřich Hlad, Helena Holovská, Miloslav Kopecký, Zdeněk Mikulášek, Jaroslav Pavloušek, Zdeněk Pokorný, Pavel Přihoda, Vojtěch Rušin, Martin Šolc, Vladimír Vanýsek, Marek Wolf, Juraj Zverko, Václav Appl (za vydavatele)

Sekretářka redakce: Daniela Ryšánková

Adresa redakce: Říše hvězd, Mrštíkova 23, 100 00 Praha 10 – Strašnice; ☎ (02) 781-0163; FAX (02) 777-143

* Tisk: Tiskařské závody, s. p., provoz 31, Slezská 13, 120 00 Praha 2. * Vychází 12–krát do roka. * Cena jednotlivého čísla: 8 Kčs, předplatné pro rok 1992: 96 Kčs. * Velkoobchodní prodejci si mohou časopis objednat za výhodných podmínek na adrese: Panorama, obytné časopisů, V tůních 11, 120 72 Praha 2; ☎ (02) 266-610. * Rozšiřuje První novinová společnost, a. s. (PNS). * Informace o předplatném podá a objednávky přijímá: PNS Praha, ACT, Kafkova 19, 160 00 Praha 6; ☎ (02) 341-200. * Objednávky pro zahraničí vyřizuje: SPT – PNS Praha, administrace vývozu tisku, V Celnici 4, 110 00 Praha 1. * Redakce nemůže ověřovat všechna fakta uvedená v příspěvcích; za pravdivost, věcnou správnost a původnost příspěvku odpovídá jeho autor. Z delších příspěvků vybírá redakce nejpodstatnější myšlenky a vyhrazuje si právo jejich rozsah úměrně krátit a stylisticky upravovat. Autorem nevyžádané rukopisy, fotografie, diapositivu a kresby se nevracejí. * Inzerce přijímá redakce. *

● Zařazeno do indexu: *Astronomy & Astrophysics Abstracts*, *Ulrich's International Periodicals Directory*.

Uzávěrka čísla: 17. listopad 1992

Index: ISSN 0035-5550

© Ministerstvo kultury České republiky, Praha 1992

obsah

163 – 75. výročí vzniku České astronomické společnosti

Můj život s hvězdami – Závěš Bochníček (166)

ČAS: *Mnoho díky a hrst vzpomínek – Mirek J. Plavec* (168)

Astronomické vzpomínky – *Ivan Šolc* (170)

Zdrávas česká Astronomie – *Zdeněk Kvíz* (172)

162 Novinky z astronomie

Z cirkulářů Mezinárodní astronomické unie

174 Úkazy na obloze – leden 1993

173 Společenská kronika

Karel Novák – 105 let od narození (173)

O krásném dobrodružství vědy i života (176)

176 Astronomická kronika – listopad 1992

176 Odchylyky časových signálů – červenec 1992

THE REALM OF STARS - contents

163 – 75th Anniversary of the Czech Astronomical Society

My Life with Stars – Závěš Bochníček (166)

Czech Astronomical Society: Many Thanks and Handful of Memories – Mirek J. Plavec (168)

Astronomical Remembrances – Ivan Šolc (170)

Ave Czech Astronomy – Zdeněk Kvíz (172)

162 Astronomy News

From Circulars of the I. A. U.

174 Phenomena in the Sky – January 1993

173 Social-Chronicle

Karel Novák – 105 Years From the Birth (173)

Beautiful Adventure of Science and Life (176)

176 Astronomical Chronicle – November 1992

176 Time Signals Corrections – July 1992

REICH DER STERNE – aus dem Inhalt: Der fünfundsiebzigste Jahrestag der Tschechischen Astronomischen Gesellschaft (163); Mein Leben mit den Sternen – *Z. Bochníček* (166); Tschechische Astronomische Gesellschaft: Vielen Dank und einige Erinnerungen – *M. J. Plavec* (168); Astronomische Erinnerungen – *I. Šolc* (170); Lebe hoch die Tschechische Astronomie – *Z. Kvíz* (172)

ROYAUME DES ÉTOILES – en ce numéro: Le 75e anniversaire de la Société astronomique tchèque (163); Ma vie avec les étoiles – *Z. Bochníček* (166); Société astronomique tchèque: Beaucoup de remerciements et plusieurs souvenirs – *M. J. Plavec* (168); Souvenirs astronomiques – *I. Šolc* (170); Vive la Société astronomique tchèque – *Z. Kvíz* (172)

REINO DE LAS ESTRELLAS – en el contenido: El 75° aniversario de la Sociedad astronómica checa (163); Mi vida con las estrellas – *Z. Bochníček* (166); Sociedad astronómica checa: Muchas gratitudes y pocos recuerdos – *M. J. Plavec* (168); Recuerdos astronómicos – *I. Šolc* (170); Que prospere la Sociedad astronómica checa – *Z. Kvíz* (172)

◀◀ PŘEDNÍ STRANA OBÁLKY

Koláž historických titulních stránek Říše hvězd (archív Říše hvězd)

◀ DRUHÁ STRANA OBÁLKY

Předsedové České astronomické společnosti (foto: archív Říše hvězd)

CITÁT MĚSÍCE

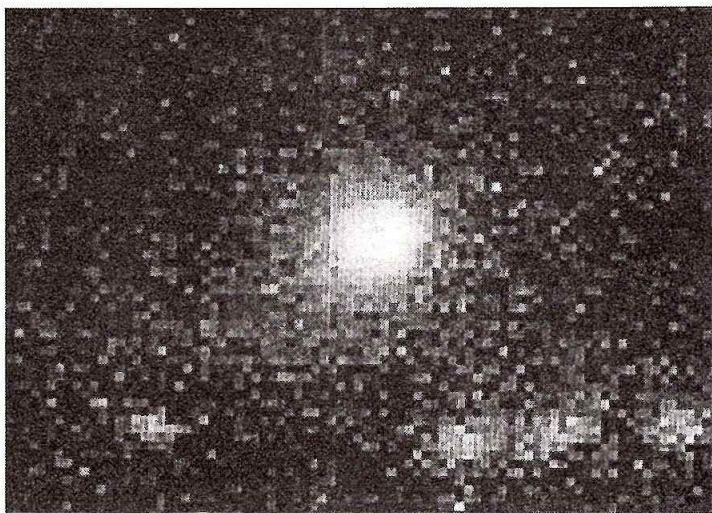
„Mám velkou radost nad značným počtem všech, kteří jste se sem dnes sešli a tím projevíli též ochotu ku práci na poli populární astronomie v našich Čechách. Chovám v srdci přání, abychom se sešli častěji v dnešní těžké a vážné době, v době starosti a obav, abychom si po sousedsku popovídali o tom, co nás sem všechny přivábilo – o astronomii. Dále, abychom svojí přítomností přispěli k pospolitosti a k povznesení družnosti v našem spolku a zájem o astronomii širili.“

Není to tak snadné udržeti spolek neustále na stejné výši. Výbor bude mítí velmi těžkou práci. Chceme-li, aby Společnost něco vytvořila, je potřeba, aby všichni členové dali své síly výboru k dispozici. Výbor chce spojití všechny lidi stejného smýšlení, které nadchla astronomie a uvést je na cestu, po které by kráčeli k cílům, které si Společnost vytýkla. Je nás hodně, pravda, ale přece mnozí nevytváří, jako jest to při všem. Doufám pevně, že to není poprvé, co jsme se v tak hojném počtu sešli. Přijďte vždy, když Vás výbor vyzve, proneste svá přání a stesky bez obalu, abychom se navzájem poznali a mohli spolu ruku v ruce pracovat!“

Projev profesora Františka Nušla na ustavujícím sjezdu České astronomické společnosti 8. 12. 1917

Z cirkulářů Mezinárodní astronomické unie

▲ **Kometa P/Grigg-Skjellerup** na snímku pořízeném 3,6-m dalekohledem ESO dne 10. července 1992 právě 15 hodin před největším přiblížením kosmické sondy Giotto k jádru této komety. K průletu sondy kolem komety došlo v 15hod 30min UT ve vzdálenosti ~200 km od jádra komety, přičemž vzájemná rychlost obou těles byla ~14 km.s⁻¹ (tedy 5–krát menší než při setkání s kometou P/Halley (1986 III). V této době byla kometa P/Grigg-Skjellerup vzdálena od Slunce 1,01 AU, resp. od Země 1,43 AU. (foto – ESO)

Neutronová hvězda Geminga

Dalekohledy družic EGRET, ROSAT a COS-B v uplynulých letech odhalily, že neutronová hvězda Geminga je jedním z nejvýraznějších zdrojů tvrdého gama záření. Bylo také zjištěno, že intenzita toku tohoto záření kolísá s periodou 237 ms s vysokou stabilitou. Zároveň byla Geminga ztotožněna se zdrojem IE 0630+178.

V letošním roce proběhla řada měření pomocí 100-m radioteleskopu v Effelsbergu (Max-Planck-Institute, Německo) s cílem detekovat radiové záření přicházející od Gemingy. Měření se uskutečnila na vlnových délkách 1,41 a 1,675 GHz s rozlišovací schopností 230 μs. Výsledek tohoto experimentu byl překvapující – žádné radiové záření přicházející od Gemingy nebylo zachyceno. Znamená to tedy, že Geminga je první známou neutronovou hvězdou, která má vysokou hodnotu emise v oboru gama záření, ale v oboru radiových vln neemituje žádné záření. Z toho plyne, že teorie emisního mechanismu neutronových hvězd není zcela správná, nebo že neexistence radiového záření má původ v geometrii emisní oblasti.

K rozřešení této záhady by měl napomoci průzkum optického protějšku Gemingy, který se podařilo odhalit teprve v letošním listopadu. Podle posledních zpráv se optický protějšek podařilo nalézt při porovnání snímků z dalekohledů NTT a CHF, a to na hranici rozlišovací schopnosti obou dalekohledů – objekt má jasnost 25,5 mag a jeví vlastní pohyb ~0,2" za rok. Na analýzu těchto pozorování si však budeme muset ještě počkat. (IAUC 5532,5541,5583,5612,5651)

Planetka 1992 QB₁

D. Jewitt a J. Luu oznámili, že dne 30. VIII. objevili pomocí infračerveného CCD-detektoru umístěného na 2,2-m dalekohledu na observatoři Mauna Kea (Hawaj) velmi pomalu se pohybující objekt (~3" za hodinu) o jasnosti pouhých 23 mag. Z dalších pozorování a výpočtů vyplynulo, že se jedná o planetku pohybující se ve vzdálenosti 37 až 59 AU od Slunce s periodou kolem 140 let; velikost planetky byla odhadnuta na 200 až 500 km. Planetka 1992 QB₁ je tedy dosud nejvzdálenější pozorované těleso sluneční soustavy! V prosinci se bude planetka pohybovat souhvězdím Ryb ve vzdálenosti ~41,2 AU a její jasnost bude ~23,6 mag.

(IAUC 5611,5622,5633, MPC 20935,20937)

Kometa P/Swift-Tuttle (1992t)

Kometa P/Swift-Tuttle překonala všechna očekávání a stala se nejjasnější kometou posledního desetiletí. Koncem října došlo ke zvýšení její aktivity, a tak začátkem listopadu dosáhla jasnosti ~6 mag a její ohon měl délku více než 2°. Není tedy divu, že v současné době je kometa P/Swift-Tuttle nejen jedním z nejspolečnejších objektů většiny světových observatoří, ale i hlavním cílem pozorování astronomů-amatérů. V prosinci a v lednu se bude kometa pohybovat souhvězdím Orla, Střelce a Kozoroha a měla by být za velmi dobrých pozorovacích podmínek pozorovatelná i pouhým okem.

● Radioastronomická pozorování provedená mezi 15. a 20. říjnem pomocí Nancy Radio Telescope (Observatoire de Paris, Francie) potvrdila ve spektru přítomnost radikálu OH s maximálním tokem na 1667 MHz 86 ± 14 mJy (modrý posun čas vůči jádru komety byl 0,3 km.s⁻¹). Z naměřených hodnot toku a posuvu čas byla určena produkce OH na 8x10²⁸ molekul za sekundu.

Kolem 11. XI. byly zaznamenány denní variace produkce OH s průměrnou hodnotou ~2,5x10²⁹ molekul za sekundu při střední rychlosti molekul 0,8 ± 0,1 km.s⁻¹. Velmi ostrá čára 18 cm svědčí o velké anizotropii toku, který má charakter výtrysku z jádra komety – takovéto výtrysky mohou vyvolat i významné negravitační efekty v pohybu komety.

● V oboru milimetrových vln byla pomocí 30-m radioteleskopu IRAM detekována molekula HCN (λ = 89 GHz) a určena její produkce na ~1,5x10²⁶ molekul za sekundu. Detekována byla i molekula CH₃OH s produkcí ~2x10²⁷ molekul za sekundu. Čáry obou molekul měly ve spektru vesměs modrý posuv 0,5 ÷ 0,7 km.s⁻¹.

● Poslední nejpřesnější dráhové elementy pro ekvin. 2000.0:

T = 1992 Dec. 12,330 TT	ω = 153,00427°
e = 0,963589	Ω = 139,44526°
q = 0,958221 AU	i = 113,42559°
a = 26,31682 AU	P = 135,01 let

● Efemerida na druhou polovinu prosince 1992 a leden 1993:

den	α ₂₀₀₀	δ ₂₀₀₀	Δ	r	m ₁
12.12.1992	19 ^h 29 ^m 56,9 ^s	-06°36'58"	1,565	0,958	5,3
14.12.	19 34 30,8	-08 16 53	1,600	0,959	5,3
16.12.	19 38 54,9	-09 52 27	1,634	0,960	5,4
18.12.	19 43 10,2	-11 23 56	1,668	0,963	5,4
20.12.	19 47 17,6	-12 51 35	1,702	0,967	5,5
22.12.	19 51 18,1	-14 15 40	1,735	0,973	5,6
24.12.	19 55 12,4	-15 36 23	1,767	0,979	5,6
26.12.	19 59 01,2	-16 54 00	1,799	0,987	5,7
28.12.	20 02 45,3	-18 08 44	1,830	0,995	5,8
30.12.	20 06 25,3	-19 20 45	1,859	1,005	5,9
01.01.1993	20 10 01,8	-20 30 17	1,888	1,016	5,9
03.01.	20 13 35,4	-21 37 30	1,915	1,028	6,0
05.01.	20 17 06,5	-22 42 33	1,942	1,040	6,1
07.01.	20 20 35,6	-23 45 37	1,967	1,054	6,2
09.01.	20 24 03,3	-24 46 50	1,991	1,068	6,3

(IAUC 5649,5650,5653,5654, MPC 21082)

▼ **Kometa P/Swift-Tuttle (1992t)** na snímku Z. Moravce – Fotografie byla pořízena desetiminutovou expozicí dne 24. XI. 1992 v 18hod 08min 00s ÷ 18 hod 18min 00s S.F.Č pomocí reflektoru (570/2950) na hvězdárně na Kleti (materiál Orwo-ZU-21)

□ (kz)

Vysvětlivky k tabulkám:

dráhové elementy: T – okamžik průchodu perihelium, e – excentricita, ω – argument perihelium, Ω – délka výstupného uzlu, i – sklon k ekliptice; a – velká poloosa, P – oběžná doba; efemeridy: všechny údaje jsou vztaženy k 0h TT příslušného dne; α, δ – souřadnice pro ekvin. 2000.0, Δ – vzdálenost od Země v AU, r – vzdálenost od Slunce v AU, m₁ – zdánlivá celková jasnost v magnitudách. □

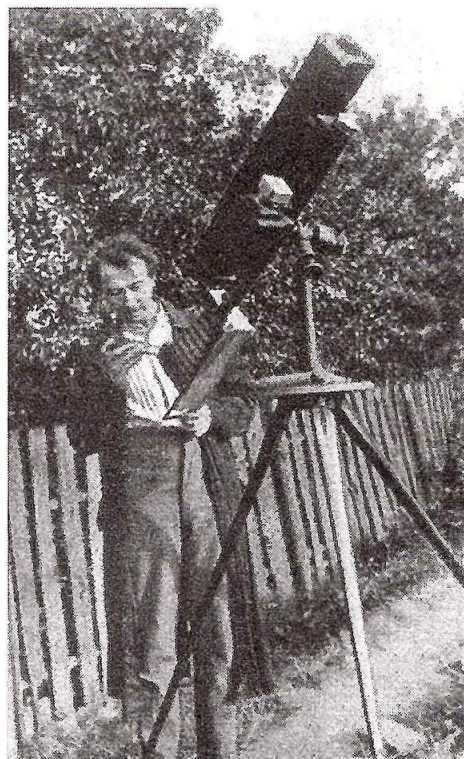
75. výročí vzniku České astronomické společnosti

Česká astronomická společnost slaví své jubileum. Tentokrát bez cenzury, autocenzury či samoregulace, jako tomu zhusta bývalo dříve či dosud je, ale naštěstí jinde. Tak tedy České astronomické společnosti je 75 let. Poměřováno lidskými měřítky věk požehnaný; jen hrstka jejích členů je ještě starších. Přesto nás tito pamětníci nemohou ve svých vzpomínkách zanést až do doby zrodu společnosti, běh času zastavit nejde.

A tak bude pod drobnohledem vzpomínek doba poněkud pozdější. To jim jistě nic neubírá na půvabu a oně zvláštní vlastnosti, kterou má každé vzpomínání: ačkoliv bývá plné osobních zážitků, přesto jen lehce a nesměle prozrazuje skutečně vnitřní vazby mezi jednotlivci, pravé pohnutky, které vedly k jednotlivým činům. Zkrátka sluší se, aby vzpomínky byly uhlazené. Minulost ve vzpomínkách se nám vždy zdá lepší než opravdu byla, a je zajisté dobře, že to tak funguje.

O nestranné zhodnocení se postarají historikové až za dlouhou dobu. Jejich pohled bude v mnohém přesnější než pohled náš, ale co naplat, ani oni už nemohou zrekonstruovat to stěžejní postizitelné předivo lidských vztahů, které plně zažijí jen současníci. Velké osobnosti, které stály u zrodu České astronomické společnosti, se nám proto mohou jevit jen jako bytosti velice vzdálené, patřící pouze do minulosti. Jejich dílo však přetrvávalo. A my můžeme právě nyní rozhodnout, v jaké podobě toto dílo uchováme a pozměníme. Bez sentimentu, ale s rozvahou.

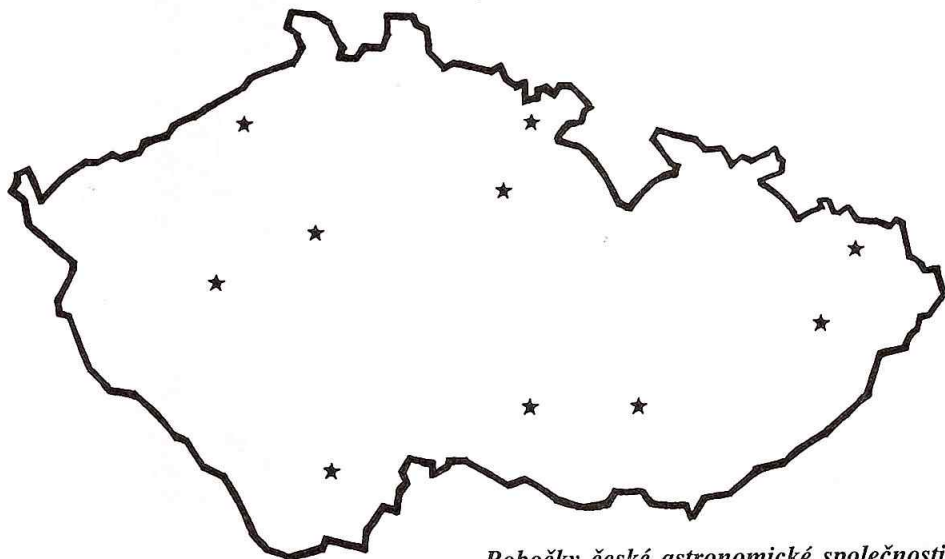
Zdeněk Pokorný
místopředseda ČAS

Jeden ze zakladatelů Společnosti ing. Jaroslav Štych fotografuje částečné zatmění Slunce u svého domku v Praze 4, na Bohdalcích (1914). (foto - archiv ČAS)

Baron Artur Kraus podle pasové fotografie (dvacátá léta). (foto - archiv ČAS)

Pobočky české astronomické společnosti – současný stav. (kresba - P. Příhoda)

ČAS v čase

(Neúplný průřez historií České astronomické společnosti (ČAS) a dalších událostí podle materiálů archivu ČAS, Říše hvězd, Kosmických rozhledů, vzpomínek pamětníků a publikací J. Klepešty: Dvacet let mezi přáteli astronomie, ČAS 1947; J. Klepešta: Tricetkrát kolem Slunce, ČAS 1947; J. Sadil: Průvodce po lidové hvězdárně v Praze, Osvěta 1951. Historická sekce ČAS bude vědecká za jakékoliv poznámky a vzpomínky i na nedávnou dobu, které by pomohly doplnit chystanou pamětní publikaci o působení ČAS v celé republice.)

1910 - Při příležitosti průletu Halleyovy komety příslušným se konají různé populární přednášky. Před válkou přednášeli hlavně prof. F. Nušl, ing. J. Štych, prof. J. Zdeněk, dr. A. Dittrich, prof. B. Malíř a další.

1911 - Ing. J. Štych začíná přednášet o astronomii v pražském Sdružení dělnických abstinentů.

1912 - V Pardubicích zřizuje na své náklady baron A. Kraus první „lidovou“ hvězdárnu, otevřenou pro veřejnost, a postupně ji vybavuje i knihovnou.

1913 - Dr. L. Pračka, pozorovatel proměnných hvězd, vyzývá v časopisu Živa k založení astronomické společnosti.

1915 - Po velkém úspěchu podzimního cyklu přednášek pro veřejnost Ing. J. Štych zakládá astronomický kroužek z jejich posluchačů. Kurs astronomie v Lidové domě.

1916 - Ing. J. Štych a J. Klepešta se radí s prof. F. Nušlem a dr. J. Fričem o způsobu vytvoření astronomické společnosti.

1917 - Ing. J. Štych a J. Klepešta zvou do přípravného výboru několik astronomů amatérů – učitele K. Anděla, manžele Ludmilu a Ing. Viktora Rolčíkovy, K. Nováka.

Z počátku přednášek pro veřejnost

Ing. J. Štych:

«...Společně s Klepeštou jsme jezdili občas na venkov pořádat astronomické přednášky. Pan Klepešta promítal světelné obrazy přístrojem, opatřeným lihovou lampou. Jednou na přednášce v Dubí u Kladna přednášel právě o výbuších na Slunci a při tomto výkladu náhle vybuchla lampa projekčního aparátu. Sklidili jsme hodně posměchu a museli jsme ráno ještě za tmy z Dubí utéci...»

Prof. F. Nušl:

«...V Hradci Králové jsme chtěli pro reálku postavit observatoř. Abychom získali potřebný peněz, vzpomněli jsme si, že uspořádáme řadu přednášek. Neměli jsme však promítací přístroj a tak jsme si ho sami zhotovili. Obrázky se prosvětlovaly éterovým plamenem. Kyslík jsme měli ve třech velkých balónech. Prvá přednáška byla v hradeckém divadle o Bursko-anglické válce. Diapositivy jsme si částečně sami zhotovili, něco objednali z Prahy. Ty z Prahy nedošly. Počátek přednášky byl dobrý. Obrázky byly dobře prosvětleny, ale později stále více a více osvětlení sláblo, až úplně zhaslo. Kyslík nám vyprchal. Omluvili jsme se, že došel kyslík a nedošly obrázky a přenášku že budeme opakovat za 14 dnů.

Na druhou přednášku jsme si vypůjčili kyslíkovou bombu ze školní laboratoře. Kyslík však za půl hodiny došel a přednášku bylo nutno ještě jednou opakovat. Obecenstvo bylo nespokojeno a na třetí přednášku došly obrázky a i kyslíku bylo dost, ale nepřišlo obecenstvo. Místní list tehdy napsal: „Na první přednášku nedošly obrázky a došel kyslík, na druhou přednášku ob-

rázky došly, ale kyslík nestačil a na třetí přednášku již obecenstvu došla trpělivost.“...»

Prof. B. Malíř:

«...S profesorem Hronem jsme rovněž pořádali po celém kraji řadu přednášek, ale kromě přednášek jsme pořádali i loutková představení. Byl jsem totiž i principálem loutkového divadla. Odpoledne jsme hráli pro děti divadlo a večer měla být přednáška. Koupili jsme od cikánů obytný vůz a s tím jsme jezdili ostravským krajem. Obecenstvo si však vždy vynutilo, aby se pro ně opakovalo nejprve loutkové divadlo a pak teprve vyslechli přednášku. Výbuch lampy jsme také jednou zažili a popálil jsem si přitom pravou ruku. Ve škole jsem pak musel kreslit kruhy a psát na tabuli všecko levou rukou...»

Plk. Dvořák (z Voj. zeměpisného ústavu):

«...Když byl prof. Hron pensionován, přišel do Prahy a dal se zapsat na medicínu. Nosil klobouk zvláštního tvaru, jako homolku cukru, a podrážky tvaru obdélníkového. Říkal si, že je c.k. výslužník. Na fakultě podporoval štědře studenty a když dělal rigorózum u prof. Janouška, řekl mu tento, že nic neumí. Prof. Hron mu však odpověděl: „Pane zpytáku, to vy nevíte. Za první jste se mě na všecko neptal a za druhé jsem Vám všecko neřekl.“ Při druhém rigorózu ho přece jen přemluvíli, aby medicínu nechal, a proto přešel na teologii...»

Pamětní list potvrzující přijetí dr. Vladimíra Gutha za činného člena ČAS – 23. únor 1924.
(archív ČAS)

Jak jsme měřili Rožmberský rybník

Prof. B. Malý:

Dovolte mi, abych vzpomněl na to, jak kdysi prof. Nušl se odvážil na celou Zemi. Pomocí Rožmberského rybníka měřil velikost naší Země. Tento rybník je tak rozsáhlý, že když se pozoruje jeho zakřivení, je vidět jeho vypuklost, který jest 30 cm. Pomocí několika studentů prof. Nušl změřil toto zakřivení a vypočetl velikost Země. ... (Vyprávění o tom slíbil dr. Kaván vydat tiskem) ... a teď pořád jistě prof. Nušl jej tlačí do toho, aby to konečně vyšlo. Ale to by možná muselo počkat až na tu dobu, dožiji-li se toho stoletého jubilea pana prof. Nušla.

Prof. F. Nušl:

Přátelé, já to takhle nemohu nechat. Co se týká těch 100 let, to není tak jednoduchá věc, jak si to představujete. Já bych se snažil, ale je tady přede mnou jeden, který to má spachtováno. Je to Křížík. Ten dokonce prohlásil, že se dožije nejen sta let, ale pak že se ještě ožení!

Co se týká toho Rožmberka, to byla celá velká historie. Mně ten nápad přišel tak, jak bych řekl: Zkusme to, snad se to dá udělat. Prohlížel jsem, odkud kam to udělat, aby měření bylo snadno možné. Pomáhali mi dva synovcové, studenti. Bohužel oba již jsou na pravdě Boží. Ti mě doprovázeli. Ti věděli, jak je rybník kde hluboký. Povíдали „Strejdo, tam vprostředku se dá vrazit kůl“. Zjistil jsem si, že vrchol rybníka jest skutečně o těch 30 cm vyšší. Doprostřed jsme zarazili kůl, na ten dali rýsovací prkno a z jednoho břehu měřili druhý břeh. Na druhé straně je most, který má několik oblouků a z té strany bylo vidět krásně v několika večerech, kdy byla klidná a hladká hladina, jak ty oblouky toho mostu se odrážely v té vodě tak, že tvořily úplně symetrický obraz. Ten se dal měřit. Tím způsobem se dal ten rybník dokonale proměřit. Odstěhovali jsme se tam asi na týden a rozbili tam svůj tábor. Dokonce jsme tam i spali. Po celý den až do večera jsme pracovali. Triangulovali jsme celý rybník kolem dokola. K tomu nám panství propůjčilo loď. Na té lodi byli rybáři, kteří rozvázeli praporečky tam, kde jsme je potřebovali. U nás bylo také několik rybářů, kteří nám při měření pomáhali. Aby neměli dlouhou chvíli, půjčili jsme jim dalekohled a oni se jim dívali přes rybník a pozorovali své kamarády na druhém břehu, jak vykonávají naše rozkazy. Abychom se mohli dorozumět, vypůjčil jsem si z fyzikálního kabinetu hlásonu troubu a když jsme jim chtěli dát znamení, vystřelili jsme do té hlásony trouby. Rybáři byli strašně překvapeni, že jejich kolegové na druhé straně ihned nereagovali na náš výstřel a proto hubovali: „Oni si tam krájí chleba a mažou ho máslem a nedávají pozor na to, co mají dělat!“ A najednou po chvíli ti rybáři vyskočili a dělali to, co bylo ujednáno. Jak se potom naši rybáři divili, že zvuk tak pomalu letí a že tedy nemohli náš výstřel hned slyšet.

Ty rybářské řeči byly nádherné. Takové zajímavé názory. Tak například vypouklost rybníka vysvětloval jeden druhému taktó: „No to máš jako kapka vody na skle – taky je vypouklá“.

Ta celá doba byla nádherně vyplněná prací a pozor-

ováním okolí. Na jednom břehu jsme si postavili malou observatoř. Když jsme vystoupili s dalekohledem poněkud výše od břehu, viděli jsme na druhé straně pasoucí se husy. Když jsme poněkud sestoupili, husy a břeh už nebylo vidět. Když se šlo ještě níž, hladina stoupla až ke střechám domů na protější straně a nakonec zmizely i střechy domů. Dr. Moural, můj strýc, na to pozval celou společnost. Byli tam panští úředníci, úředníci z pivovaru a celá honorace z města. Paní správčová uměla dobře vařit a tak pro celou společnost navařila v kotlíkách guláš. Pan sládek tam nechal dovézt několik soudků dobrého piva zvlášť vybraného a tak se celá společnost výborně bavila. Oni ti lidé tehdy měli takový zdravý rybářský humor a vtip, legrace bylo přítom dost. Byli jsme tam celý den a vesele se přítom bavili. Přijel tam nějaký cyklista, inteligentní mladý člověk, podívat se na rybník. Pan sládek ho energicky zastavil, co že si to dovoluje a že bude souzen. Ustavil ihned polní soud a milý cyklista se nesměle omlouval, že nevěděl, že se tam nesmí. Ale pak pochopil, že to jest jen žert a nechal se odsoudit. Byl odsouzen k vypití tolik a tolik piva a sněžení veliké porce guláše. Výsledky měření byly uveřejněny v Živě a popsán celý průběh měření, až na ty podrobnosti zábavy, které ovšem uveřejněny nebyly. Výsledky měření Rožmberského rybníka krásně souhlasily se skutečnou velikostí Země.

□

(Výše uvedené vzpomínky Z počátků přednášek pro veřejnost a Jak jsme měřili Rožmberský rybník jsou převzaty ze stenografického záznamu ze slavnostní večere na počest dvaceti-letého jubilea ČAS a sedmdesátin prof. Františka Nušla v pražském Autoklubu dne 5. 12. 1937.) □

Momentka ze třicátých let – Karel Anděl a nad ním stojící dr. K. Otavský. (foto – archiv ČAS)

Po delším úsilí barona A. Krause c.k. místodržitelství pro království České schvaluje dne 21. 9. stanovy Společnosti vypracované přípravným výborem. Na ustavující valnou hromadu České astronomické společnosti přichází přes 50 hostů, mezi nimi profesionální astronomové prof. F. Nušl, prof. B. Mašek, prof. J. Jeništa, dr. V. Rosický, dr. J. Svoboda, dr. J. Kaván. Zvolen je výbor ve složení předseda prof. J. Zdeněk, místopředseda JUDr. K. Pokorný, Ing. J. Štych, jednatel Ing. V. Rolčík, zapisovatel K. Anděl a knihovník J. Klepešta.

Stanoveny jsou hlavní cíle Společnosti, aby byl uspokojen zájem členů (i veřejnosti) jak o výsledky výzkumu vesmíru, tak i o vlastní odbornou práci na poli astronomie:

- sdružití všechny přátele hvězdařské vědy
- zřídit v Praze lidovou hvězdárnu
- vydávat pravidelný populární astronomický časopis
- založit knihovnu odbornou a popularizující literatury.

Tyto úkoly Společnost naplnila již během prvních deseti let své existence.

1918 - Po skončení války začíná vycházet Věstník ČAS, dva ročníky po čtyřech číslech, předchůdce Říše hvězd. Společnost má 147 členů.

1919 - Ustaven výbor pro uctění Štefánikovy památky, předsedou je básník S. Mačar. Začínají sbírky na stavbu hvězdárny. Pokus o pobočku ve Vsetíně, jako u dalších však zůstává u kroužku nespojeného administrativně se Společností. Podobné vznikly mezi válkami v Železném Brodě, Plzni, Budějovicích, Užhorodě, Hradci Králové, Táboře, Ostravě, Valašském Meziříčí, Rokycanech a v Brně.

1920 - Založen pravidelný časopis Říše hvězd, v prvním ročníku vycházejí v nákladu 1000 kusů 4 čísla (první v březnu). (II. ročník měl 10 čísel, další ročníky pak 6 dvojčísel a později se Říše hvězd stává pravidelným měsíčníkem. Redakci vedli po-